

Mihovil Katanec (1893.-1976.) – sudbina jednog bačkog HSS-ovca

dr. sc. Robert Skenderović*

Sažetak

Mihovil Katanec bio je jedan od glavnih aktera društvenog i političkog života bačkih Hrvata između dva svjetska rata. Od samih početaka aktivno se uključio u djelovanje HSS-a u Bačkoj, pa je sve do sloma monarhističke Jugoslavije 1941. godine bio jedan od najistaknutijih bačkih haesesovaca. Vođenjem Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“ Katanec je dao značajan doprinos i na kulturnom polju. Njegova osobna povezanost s institucijama i pojedincima iz hrvatskog kulturnog i političkog života omogućila je čvršću povezanost bačkih Hrvata s Domovinom. Poslije mađarske okupacije Bačke 1941. godine Katanec odlazi u novostvorenu Nezavisnu Državu Hrvatsku u kojoj se povezuje s ostalim izbjeglim bačkim Hrvatima. U vrijeme NDH Katanec je obnašao i visoku dužnost glavnog ravnatelja Ministarstva narodne prosvjete, ali je zbog neslaganja s ustaškim pokretom umirovljen. Nakon rata protiv njega je vođen istražni postupak. Premda komunističke vlasti nisu uspjele naći ništa inkriminirajuće svejedno su ga sve do smrti proganjale i šikanirale kao politički nepoćudnu osobu.

Ključne riječi: Mihovil Katanec, Bunjevačko-šokačka stranka, Hrvatska seljačka stranka, Bačka, Društvo bačkih Hrvata

Uvod

Djelovanje HSS-a u Bačkoj nije bilo mnogo istraživano u hrvatskoj historiografiji.¹ Stoga nije ni čudno što su u većini radova i monografija koje su pokušavale dati

¹ Za dosadašnja istraživanja djelovanja HSS-a u Bačkoj važniji su radovi: Ante Sekulić, „Radićevci u životu bačkih Hrvata od 1918. do 1920.“, *Hrvatski iseljenički zbornik*, 1994., str. 158-167; Robert Skenderović, „Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata“, *Dijalog povjesničara-istoričara* 8, Zagreb 2004., str. 153-172; Robert Skenderović, „Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918.-1941.“, *Hrvatska revija* br. 5, 2005., br. 3, str. 54-60; Krešimir Bušić, „Odjeci uspostave Banovine u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti“, *Društvena istraživanja*

* viši znanstveni suradnik, Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Slavonski Brod

opći pregled rada ove hrvatske političke stranke vodeći bački HSS-ovci uglavnom prešućeni i izostavljeni.

Premda je Bačka bila multietnički prostor u kojem su Hrvati predstavljali izrazitu manjinu, važno je naglasiti da su prvaci Hrvatske seljačke stranke za taj prostor pokazivali zanimanje još prije Prvoga svjetskog rata (Skenderović 2004, 165). Poznato je da je dr. Josip Reberski, jedan od vodećih ljudi HSS-a, od 1902. godine pa do početka Prvoga svjetskog rata redovito navraćao u Suboticu gdje je prisustvovao raznim proslavama i okupljanjima bačkih Hrvata (Čović-Kokić 1939, 37). Njegovim posredstvom braća Radić su već tada bila dobro obaviještena o zbivanjima u Bačkoj. O tome svjedoče i članci koje su u to vrijeme o položaju bačkih Hrvata objavljivali u svojem listu *Dom*.² Iz 1907. godine sačuvano je i jedno pismo dr. Vranje Sudarevića, tadašnjeg urednika subotičkog lista *Neven*, upućeno Stjepanu Radiću, koje svjedoči i o njihovu osobnom poznanstvu.³ Vranje Sudarević je već tih godina bio jedan od najistaknutijih političkih vođa bačkih Hrvata, pa je njegova suradnja s braćom Radić time važnija.⁴

Zalaganje Stjepana Radića, a kasnije i Vladka Mačeka, da se političko djelovanje Hrvatske seljačke stranke proširi i u Bačkoj i to ne samo među Hrvatima nego i među ostalim narodima (ponajviše Mađarima i Nijemcima, ali i Srbima) pokazuje da HSS nikad nije bio etnički ekskluzivistička stranka. Upravo ta tolerantnost i spremnost na suradnju s pripadnicima drugih etničkih i vjerskih zajednica potvrđuje koliko su u središtu djelovanja HSS-a bila važna dva temelja – demokracija i socijalna osjetljivost.

Među vodećim bačkim HSS-ovcima Mihovil Katanec zauzima posebno mjesto. Tijekom 20-ih i 30-ih godina XX. stoljeća on je bio jedna od najistaknutijih osoba

vanja, Vol. 14, br. 4-5(78-79) listopad 2005., str. 719-741; Mario Bara, „Drugi narodni preporod bačkih Hrvata (1918.-1941.)“, Zagreb, svibanj, 2006. (neobjavljeni rukopis – rektorova nagrada Sveučilišta u Zagrebu 2006.); Robert Skenderović, „Bunjevačko-šokačka stranka 1920.-1926.“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 3, 2006., str. 795-816; Mario Bara, „Somborska deklaracija i njezin značaj za bačke Hrvate“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 3, 2006., str. 779-793; Mario Bara, „Stjepan Radić i bački Hrvati“, u: *Identitet bačkih Hrvata* (ur. Robert Skenderović), Zagreb-Subotica, 2010., str. 125-165.

² Posebice zanimljivi članci su „Dvi hrvatske otrgnute grane“, *Dom*, br. 19, 16. X. 1902., str. 299 i „Nevolje Hrvata u Ugarskoj“, *Dom*, br. 20, 30. X. 1902., str. 314-316.

³ Vranje Sudarević (Subotica, 19. IX. 1868. – Subotica 15. V. 1924.). Već kao srednjoškolac bio je povjerenik Matice hrvatske za Suboticu, zbog čega je isključen iz subotičke gimnazije, pa nije mogao maturirati u rodnom gradu. Nakon mature odlazi u Budimpeštu na studij medicine koji je završio 1899. godine. Od 1903. do 1910. godine bio je urednik subotičkog lista *Neven*. Poslije prvog svjetskog rata bio je, uz Blaška Rajića, Stipana Vojnića Tunića i Ivana Evetovića, jedan od najistaknutijih hrvatskih političara u Bačkoj. Zajedno s njima osnovao je 15. rujna 1920. godine Bunjevačko-šokačku stranku. Godine 1919. bio je gradonačelnik i veliki župan Subotice, a od 1920. do 1924. zastupnik Bunjevačko-šokačke stranke u Narodnoj skupštini.

⁴ Koliko je slabo hrvatska historiografija još nedavno poznavala političku povijest bačkih Hrvata i djelovanje HSS-a u Bačkoj pokazuje i primjer ovoga pisma. U zborniku dokumenata *Korespondencija Stjepana Radića* u kojem je objavljeno dotično pismo, za njegova autora se krivo tvrdilo da se radi o Franji Sudareviću, osječkom književniku i suvremeniku dr. Vranje Sudarevića, premda se autor pisma predstavio kao urednik subotičkog *Nevena* (Krizman 1972, 430).

političkog i društvenog života Hrvata u Bačkoj. Njegova biografija, zajedno s biografijama mnogih drugih tadašnjih hrvatskih intelektualaca, svjedoči o čitavoj jednoj generaciji ljudi koji su nakon završetka Prvoga svjetskog rata već kao mladići imali jasnu viziju javnog djelovanja s namjerom cjelovitog (društvenog, gospodarskog i političkog) organiziranja Hrvata, posebice na rubovima hrvatskog etničkog prostora, odnosno u krajevima u kojima je njihov opstanak bio najugroženiji. Ta se mlada generacija hrvatskih intelektualaca okupljala oko braće Stjepana i Antuna Radića koji su svojom karizmom uspjeli tu viziju u velikoj mjeri i ostvariti.

Slika 1. Dr. Mihovil Katanec

Djelovanje Mihovila Kataneca u Bačkoj otkriva svu širinu i osmišljenost te vizije. Organiziranje društvenog, gospodarskog i političkog života bačkih Hrvata napredovalo je tijekom

dvaju međuratnih desetljeća izuzetno snažno usprkos svoj nedemokratičnosti monarhističke Jugoslavije. Tek s dolaskom totalitarnih sustava 1941. godine Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj propada, i to nepovratno. Zadnji udarac zadali su joj jugoslavenski komunisti koji nisu željeli imati demokratsku političku konkurenciju, pa su i HSS-ovci koji su pristupili antifašističkom pokretu nakon 1945. bili na različite načine protjerani iz javnog djelovanja.

Mihovil Katanec je svoje javno djelovanje započeo dolaskom u Suboticu neposredno nakon Prvoga svjetskog rata, a završio ga je tijekom Drugoga svjetskog rata u Zagrebu. Tijekom života u Bačkoj u vrijeme monarhističke Jugoslavije bio je jedan od glavnih aktera navedenih zbivanja, a njegovi osobni kontakti s brojnim uglednim predstavnicima hrvatskog političkog i kulturnog života svjedoče o vezama koje su bački Hrvati imali s domovinom i o načinu na koje su se one razvijale.

Dolazak u Bačku

Mihovil Katanec je rođen u Karlovcu 26. rujna 1893. godine.⁵ Njegovo rođenje u Karlovcu bilo je sasvim slučajno, jer je njegov otac Josip radio na željeznici. Inače, Katanec je s očeve strane bio podrijetlom iz Čakovca, a međimurski korijeni sasvim

⁵ U nekim se radovima krivo iznosi da je bio rođen u Zagrebu. (op. R. S.)

su sigurno utjecali na njegovu osjetljivost za opstojnost Hrvata u krajevima na rubu hrvatskog etničkog prostora. Ubrzo nakon Mihovilova rođenja obitelj seli u Zagreb u kojem je završio pučku školu. Tijekom školovanja uočili su ga svećenici, pa odlazi u sjemenište kod kapucina u Osijek gdje 1912. godine završava klasičnu gimnaziju. Istovremeno je pohađao i muzičku školu, pa je tako stekao temelje glazbenog obrazovanja, što je bilo vrlo važno za njegov kasniji kulturni rad. Nakon mature Katanec izlazi iz sjemeništa i odlazi natrag u Zagreb. Početkom Prvoga svjetskog rata na Zagrebačkom sveučilištu upisuje studij prava koji završava u roku, a 1918. godine stječe i doktorat iz pravnih znanosti (Stantić 1993, 121).

Već 1919. godine Katanec dolazi u Suboticu. Zaposlio se kao odvjetnički pripravnik kod Stipana Vojnića Tunića, koji je bio poznat kao ugledni odvjetnik i istaknuti lokalni hrvatski političar. Katanec je očigledno vrlo brzo zavolio Bačku i bačke Hrvate o čemu najbolje svjedoči činjenica da je ubrzo sklopio brak s domaćom djevojkom Janjom Bogešić s kojom se oženio 1923. godine.⁶

Prve godine Katančevog života i rada u Subotici prožete su mnogim nerazjašnjenim okolnostima. Prije svega, nije jasno zašto se Mihovil Katanec 1919. godine zaputio baš u Suboticu. Katančev sin Tomislav u svojem pismenom svjedočenju od 5. svibnja 1997. naglašava da je njegov otac „došao u Suboticu radi toga što je procijenio (ili on, ili HSS) da Bunjevcima prijeti asimilacija“.⁷ U pismu od 9. travnja 1997. Tomislav Katanec je bio još konkretniji. U njemu je napisao da je njegov otac želio pomoći Hrvatima tamo gdje im prijeti najveća asimilacija, a smatrao je da je u to vrijeme takva situacija najviše pogađala Hrvate u Rijeci i u Bačkoj. Međutim, Rapalskim ugovorom Rijeka je pripala Italiji, pa je Katanecu ostala Bačka kao jedini izbor.⁸

Njegov dolazak u Suboticu danas se često vezuje uz jednu predaju koja živi među bačkim Hrvatima, a prema kojoj su neposredno nakon Prvoga svjetskog rata vodeći ljudi HSS-a u Bačku slali mlade intelektualce kako bi svojim radom ojačali društveni život i politički položaj bačkih Hrvata. Tumačenje o organiziranom dovođenju intelektualaca iz Hrvatske u Vojvodinu koje je HSS provodio početkom 20-ih godina XX. stoljeća vrlo je omiljeno i među povjesničarima. Tako, primjerice, Ante Sekulić i Katančev dolazak u Bačku vezuje uz djelovanje HSS-a.⁹ Međutim, postoje izvori koji otkrivaju sasvim drugačije okolnosti Katančeva dolaska.

⁶ Isto, 121.

⁷ Tomislav Katanec poslao je tijekom 1997. godine dva pisma (od 9. travnja i 5. svibnja) Ljudevitu Vujkoviću Lamiću, kolekcionaru i istraživaču mjesne povijesti iz Subotice, koja se i danas nalaze u njegovom vlasništvu. Ta su pisma napisana u obliku životopisa Mihovila Kataneca i donose brojne vrijedne činjenice o njegovu životu i radu. U nedostatku arhivske građe oba pisma imaju vrijednost povijesnog izvora. Ovom prilikom zahvaljujem g. Ljudevitu Vujkoviću Lamiću na ustupljenim kopijama tih pisama. – pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁸ pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću 9. IV. 1997.

⁹ O tome Ante Sekulić piše: „Društveni, kulturni i prosvjetni život su među bačkim Hrvatima predano i gorljivo pomagali i često predvodili mladi ljudi koji su neposredno nakon sklopljenog primirja došli u Bačku. Stigli su u Suboticu Mihovil Katanec, Dragan Mrljak, Matej Jankač, Marin Juras, I. Šercer i dr., u Sombor pak Ladislav Vlašić, Vinko Žganec, I. Škrabalo i drugi, a također je i u druga naselja stiglo mladih intelektualaca, koji su osim znanja donijeli na bačke ravnice svoje domoljublje.

Prema oskudnim novinskim vijestima Mihovil Katanec je 1920. godine u Subotici zajedno s Ivom Kopilovićem i Tomom Matkovićem osnovao mjesnu organizaciju Hrvatske pučke stranke (Vaš-Grlica 1990, 2). Prema tome, Katanec je u Bačku došao kao pristaša Hrvatske pučke stranke, a ne tadašnje Hrvatske republikanske seljačke stranke. Štoviše, Geza Vaš i Mirko Grlica iznose tvrdnju da je Mihovil Katanec bio predsjednik Hrvatske pučke stranke (HPS-a) za čitavu Vojvodinu.¹⁰ O osnivanju organizacije HPS-a u Subotici piše i *Narod*, list subotičke organizacije Demokratske stranke.¹¹ Osim toga, mjesna organizacija Hrvatske pučke stranke osnovana je i u Tavankutu, mjestu pokraj Subotice, u kojem je hrvatske „pučkaše“ predvodio Franjo Skenderović.¹²

Hrvatska pučka stranka izašla je u subotičkom izbornom okrugu iste godine i na izbore za Konstituantu, ali nije uspjela ostvariti nikakav izborni rezultat. Nakon toga se više ništa ne zna o djelovanju ove stranke. Postojanje organizacije Hrvatske pučke stranke u Subotici i Katančeva uloga u njenom radu još je zanimljivija kada se zna da je Katanec radio kao pripravnik kod Stipana Vojnića Tunića, jednog od najvažnijih političkih vođa Bunjevačko-šokačke stranke (B-Š stranke), koja je od 1920. do 1926. godine okupljala najviše bačkih Hrvata. Upravo je Stipan Vojnić Tunić¹³ bio jedan od kandidata B-Š stranke na izborima 1920. godine pa se, prema tome, može zaključiti da su Vojnić Tunić i Katanec na tim izborima bili u suprotnim političkim taborima. Doduše, ta različita politička pripadnost nije mogla stvarati veće sukobe jer je Bunjevačko-šokačka stranka već od 1919. godine usko surađivala s Hrvatskom pučkom strankom i Slovenskom ljudskom strankom. To je vidljivo i iz činjenice da su njihovi zastupnici iste godine u Privremenom narodnom predstavništvu osnovali zajednički „Jugoslavenski klub“ (Engelsfeld 1989, 115).

Premda djelovanje hrvatskih „pučkaša“ u Bačkoj 1919. godine još uvijek predstavlja zagonetku, nesumnjivo je da je na to utjecao Josip Andrić, tada već poznati hrvatski intelektualac i jedan od vođa Hrvatske pučke stranke. Andrić je, naime, bio rođen u Bukinu (današnje Mladenovo) kod Bača, pa je kao takav bio osobno vezan uz Bačku i bačke Hrvate.¹⁴ Važna je i činjenica da je Andrić također u vrijeme Prvoga

Svi su bili pristaše Radićeve stranke, pa su bili vrlo zauzeti oko širenja njegovih misli među hrvatskim bačkim žiteljstvom koje je bilo seljačko“ (Sekulić 1994, 160-161).

¹⁰ Isto, 2.

¹¹ *Narod*, br. 239, 6. X. 1920., 2.

¹² *Hrvatske novine*, br. 45, 7. XI. 1925., 2.

¹³ Stipan Vojnić Tunić (Subotica, 1883. – Subotica, 1928.), suosnivač Bunjevačko-šokačke stranke 1920. godine, te je kao njen predstavnik izabran iste godine u Konstituantu. Ponovno je kao kandidat Bunjevačko-šokačke stranke izabran za narodnog zastupnika na parlamentarnim izborima 1923. godine. Zajedno s ostalim vođama B-Š stranke odlučuje o pristupanju čitave stranke HSS-u 1926. godine. Godine 1927. bio je izabran i za predsjednika Hrvatskog prosvjetnog doma u Subotici.

¹⁴ Josip Andrić (Bukin/Mladenovo, 1894. – Zagreb, 1967.) U Zagrebu je 1913. upisao Pravni fakultet, na kojem je doktorirao 1920. godine. Uz pravo studirao je i glazbu. Tijekom studija uključuje se u politički život. Godine 1919. sudjeluje u osnivanju Hrvatske pučke stranke, a 1920. postaje njenim glavnim tajnikom. Bio je senior, odnosno član Hrvatskog katoličkog seniorata, urednik

svjetskog rata studirao na Pravnom fakultetu u Zagrebu i da je na njemu doktorirao 1920. godine, dakle samo godinu dana nakon Mihovila Kataneca. Osim toga, Katanec i Andrić dijelili su još jednu ljubav – ljubav prema glazbi.¹⁵ Iz toga se može gotovo sa sigurnošću tvrditi da su se Josip Andrić i Mihovil Katanec poznavali sa studija. Sve ove iznesene činjenice navode na zaključak da Kataneca u Bačku uopće nije poslao H(R)SS, nego naprotiv Hrvatska pučka stranka.

Osnivanje kotarskih organizacija H(R)SS-a u Bačkoj

Na izborima za Konstituantu 1920. godine HRSS se u Bačkoj uopće nije pojavio sa svojim listama kandidata. Glavna politička stranka bačkih Hrvata tada je bila Bunjevačko-šokačka stranka osnovana iste godine. Na njenom su čelu bili liječnik dr. Vranje Sudarević i svećenik Blaško Rajić. Bunjevačko-šokačka stranka je na izborima 1920. godine osvojila čak četiri zastupnička mjesta (u Subotici su izabrani dr. Vranje Sudarević, dr. Stipan Vojnić Tunić i Blaško Rajić, a u Somboru Ivan Evetović). Stranka je u početku pokušavala uspostaviti suradnju s vladajućom koalicijom Demokratske stranke i Narodne radikalne stranke. Međutim, već prvih godina postojanja nove države, u Bačkoj je izbio oštar sukob oko nacionalne pripadnosti bačkih Bunjevaca. U tome sukobu podijelili su se i sami Bunjevci. Bunjevačko-šokačka stranka je okupljala veći dio bačkih Bunjevaca koji su se izjašnjavali Hrvatima. Zbog nastojanja beogradskih vlasti da se Bunjevci odvoje od Hrvata, uredništvo subotičkog *Nevena*, najvažnijeg bunjevačkog lista u Bačkoj, odlučilo je 1922. godine na naslovnici staviti podnaslov „list bunjevačkih Hrvata“. Manji dio Bunjevaca vidio je svoju budućnost u suradnji sa Srbima, pa su negirali svoje hrvatsko podrijetlo. Oni su prihvatili politiku Beograda koji je od početka uspostave svoje vlasti u Bačkoj nametao veličanje srpske vojne, državne i kulturne tradicije. U političkoj borbi ti su se Bunjevci opredijelili za suradnju s Demokratskom strankom i Narodnom radikalnom strankom. U tome smislu osnovali su 1920. godine Zemljodilsku stranku koja

Seljačkih novina (od 1919. do 1927.), a od 1921. godine urednik Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, na kojoj je dužnosti ostao pune 33 godine (Matijević 1998, 62).

¹⁵ Ovdje treba naglasiti da je u isto vrijeme na zagrebačkom Pravnom fakultetu studirao i dr. Vinko Žganec (1890.-1976.), istaknuti hrvatski muzikolog i kulturni djelatnik. Doduše, on je Pravni fakultet upisao 1917. godine, ali ga je završio u roku pa je doktorirao već 1921. godine. Žganca je s Katanecem vezalo mnogo stvari. Prije svega povezivao ih je zajednički rodni kraj jer je Žganec također bio iz Međimurja (rođen u Vratišinec). Zatim, Žganec je, isto kao i Katanec, odlučio živjeti i raditi u Bačkoj. Doduše, on je u Bačku, točnije u Sombor, doselio tek 1927. godine, ali je tamo ostao i radio kao odvjetnik sve do početka Drugoga svjetskog rata. Godine 1941. vratio se, baš kao i Katanec, u Zagreb u kojem je dobio mjesto glavnog tajnika Hrvatskog autorskog društva. Njegove skladbe bile su izvođene prilikom brojnih proslava koje su bački Hrvati organizirali 1930-ih godina. Poznato je da je Žganec tijekom tih godina usko surađivao s M. Katanecem i J. Andrićem, ali još svakako treba istražiti je li njihovo prijateljstvo i druženje započelo već u vrijeme studija, jer bi to dodatno osvijetlilo okolnosti pod kojima su hrvatski intelektualci odlazili iz Hrvatske u Bačku tijekom 20-ih godina XX. stoljeća.

Bunjevci, Hrvati !

VUKOVIĆ L. LJUŠEVIĆ
Srećana, Matice 11
24000 SUBOTICA

Gradska uprava u Subotici naredila je, da se od 10 do 20 oktobra izvrši popis pučanstva za grad Suboticu. Svaki stanovnik subotički ima da se u tom popisu izjasni, kakve je narodnosti, da li je Srbin, Bunjevac, Mađjar i. t. d.

U mađjarsko vrijeme popisi (statistike) vodili su nas bačke i baranjske Hrvate pod raznim imenima kao: Bunjevci, Šokci, Dalmati, Bošnjaci, Iliri i „egyebeki“, a sve zato, da se pokaže, da u Bačkoj, Baranji nema Hrvata.

Naši oci i narodni velikani kao biskup Antunović, pop Pajo Kujundžić, Dr. Sudarević i ostali javno su pobijali te zvanične statistike i otvoreno ispovjedali, da su imena: Bunjevac, Šokac, Ilir, Bošnjak, Dalmat uža plemenska imena, ali svima tima je **narodnost** jedna i to **hrvatska**, prema tome da su Bunjevci i Šokci, Dalmati, Iliri i. t. d. po narodnosti: **Hrvati**. Dobar primjer služi za to jedna familija. U svakoj familiji imade raznih krsnih imena kao Petar, Pavao, Luka, ali svi članovi jedne familije imadu jedno zajedničko ime familije kao Skenderović, Dulić i. t. d.

Ogromna većina slobodnih Bunjevaca dokazala je na prošlim svibanjskim izborima, da sa ostalim Hrvatima čine jednu zajednicu istih misli i želja. I u našoj novoj državi bila su priznata kao narodnosna imena samo imena: Srbin, Hrvat i Slovenac. Prema tome trebao bi svatko da se izjasni za jedno od ovih narodnosnih imena.

Pozivam Vas, da poslušamo riječ i nauku naših narodnih velikana, pa da naše časno i pošteno bunjevačko ime zadržimo u našem srcu, ali da javno ispovjedamo kao narodnosno ime, kad nas za to pitaju — ime: **Hrvat**.

Tko se takvim osjeća, neka u popis, koji sada grad vrši, kod rubrike narodnosti stavi ime Hrvat.

Upute za istavljanje i popunjavanje ovih popisa može svatko dobiti kod mene i mojih prijatelja.

Đido Josip Vuković

narodni zastupnik

Braća Piber, Subotica

Slika 2. Letak Josipa Đide Vukovića uoči popisa pučanstva 1921. godine

je od početka surađivala s radikalima, a 1924. je i formalno postala frakcija Radikalne stranke u Subotici.¹⁶

Bunjevačko-šokačka stranka je na izborima 1920. u Subotičkom kotaru dobila 2.605 glasova, radikali 7.236, demokrati 1.695, socijalisti 2.964, a komunisti 644 glasova. *Neven* je nakon izbora tvrdio da je Bunjevačko-šokačka stranka dobila petšestina onih bunjevačkih glasova koji nisu glasovali za komuniste, što pokazuje da su na tim izborima pored nacionalnog, važnu ulogu u političkim odlukama stanovnika igrala i socijalna pitanja.¹⁷

Nakon izbora za Konstituantu 1920. godine više se ništa ne zna o djelovanju Hrvatske pučke stranke u Bačkoj. Mihovil Katanec tijekom 1921.-1923. godine djeluje isključivo kao kulturni radnik, odnosno kao zborovođa u Prosvjetnom društvu „Neven“, ali već 1924. ulazi u uredništvo *Nevena*, glasila B-Š stranke, pa je negdje između 1921. i 1924. očigledno postao njenim članom. Tomo Matković se naprotiv 1923. godine pojavljuje kao glavni agitator Hrvatske republikanske seljačke stranke.¹⁸ Premda oskudna saznanja ne razjašnjaju što se dogodilo sa subotičkom organizacijom Hrvatske pučke stranke, pojavljivanje njenih vođa u drugim strankama ukazuje na to da je ta organizacija nakon izbora ubrzo propala, a pred povjesničarima još uvijek ostaje enigma zašto su Hrvatska pučka stranka i Bunjevačko-šokačka stranka na izborima 1920. godine izašle odvojeno kada je bilo očigledno da su se u velikoj većini političkih stavova u potpunosti slagale.

Tri godine nakon izbora za Konstituantu u Kraljevini SHS raspisani su novi parlamentarni izbori. Na izbore je ovaj puta u Bačkoj izašla samo jedna hrvatska stranka – Bunjevačko-šokačka stranka. Te godine su se u Bačkoj pojavile i prve organizacije HRSS-a, ali ta stranka ipak nije uspjela istaknuti niti u jednom bačkom kotaru svoju izbornu listu zbog prepreka koje su joj stvarale državne institucije i izborne komisije.¹⁹

Izborni rezultat Bunjevačko-šokačke stranke za Narodnu skupštinu 1923. godine ponovno je bio prilično dobar. Izabrana su tri zastupnika – dr. Vranje Sudarević, Blaško Rajić i Ivan Evetović. Na državnoj razini B-Š stranka je u Narodnoj skupštini prvo 1923. godine pristupila *Federalističkom bloku* (u kojem je pored Hrvatske republikanske seljačke stranke, bila Slovenska ljudska stranka i Jugoslavenska muslimanska organizacija), a zatim je zajedno sa svim ostalim članicama toga bloka iste godine potpisala tzv. „Markov protokol“ (Jareb 1960, 27). Nakon propasti „Markovog protokola“ B-Š stranka je pristupila i *Opozicijskom bloku* u kojem je pored HRSS-a, SLS-a i JMO-a bila i Demokratska stranka Ljube Davidovića (Horvat 1942, 196).

Za članove B-Š stranke ovi su događaji bili važni jer su produbljivali njihovu suradnju s Hrvatskom republikanskom seljačkom strankom. Već spomenuti dr. Jo-

¹⁶ *Subotička Danica za 1925. godinu*, Subotica 1924., 143.

¹⁷ „Da se razumijemo“, *Neven*, br. 16, 22. I. 1922., 1.

¹⁸ Dana 7. studenog 1923. Tomo Matković je izvijestio u *Slobodnom domu* da je subotička organizacija HRSS-a, osnovana „prije nekoliko mjeseci“, organizirala sastanak dvadesetosmorice svojih povjerenika koji uspješno šire tisak HRSS-a. – *Slobodni dom*, br. 46, 7. XI. 1923.

¹⁹ „Političke i kulturne vijesti“, *Slobodni dom*, br. 11, 11. III. 1923. 11.

sip Reberski održavao je i neposredno nakon završetka Prvoga svjetskog rata vezu između vodstva HRSS-a i vodećih bačkih Hrvata. Ta je veza održavana prilično tajnovito, jer o njegovim posjetima nema puno vijesti. Reberski je sasvim sigurno u tim dolascima proučavao mogućnost proširenja rada svoje stranke i na područje Bačke, ali u početku nije imao uspjeha. O tome svjedoči i vijest pod naslovom „U pohodima“, objavljena 1920. u *Narodu*, listu subotičke organizacije Demokratske stranke, iz koje saznajemo kako je Josip Reberski u veljači te godine boravio u Subotici radi pokušaja organiziranja aktivnosti svoje stranke, ali da je grad napustio „prilično neutješeno“.²⁰ Međutim, isti *Narod* je već godinu dana kasnije prenosio sasvim druge vijesti, koje otkrivaju da su vođe B-Š stranke ipak imali bliske političke kontakte s vrhom HRSS-a.²¹ Zato je HRSS nastavila slati svoje izaslanike među bačke Hrvate. Prema vlastitom svjedočenju, godine 1921. Suboticu je posjetio i Ivan Pernar.²²

U to vrijeme domaći HSS-ovci već ubiru prve plodove svoga rada. Antun Matarić i Stevan Konjović već 1921. započinju s agitiranjem za HRSS u Somboru i u okolici, a Tomo Matković 1923. osniva prve mjesne organizacije u subotičkom kotaru.²³ Očigledno je da je vodstvo HRSS-a jako željelo razviti svoju djelatnost i na prostoru Bačke. Rezultati toga političkog djelovanja pokazali su se tek 1923. godine kada Tomo Matković uspijeva u Subotici osnovati jaču organizaciju HRSS-a, koja već krajem sljedeće godine, uz osnivanje brojnih mjesnih organizacija u gradu i u okolnim mjestima, prerasta u prvu HRSS-ovu kotarsku organizaciju u Bačkoj. Već 1926. kotarska organizacija HRSS-a u Subotici imala je 24 mjesne organizacije, a u somborskom kotaru djelovalo je 14 mjesnih organizacija.²⁴ Godine 1927. osnovana je kotarska organizacija u apatinskom kotaru, a 1928. i u odžačkom kotaru. Mjesne organizacije HSS su postojale i u drugim kotarevima na području Bačke (Skenderović 2005, 58).

²⁰ *Narod*, br. 26, 4. II. 1920., 3.

²¹ U tekstu pod naslovom „Radićeva redovita mjesečna poslanička skupština“ *Narod* izvještava „10. i 11. o.m. održao je g. Radić redovni mesečni zbor svojih poslanika u Zagrebu. O tom je zboru izdan komunikej, koji donosimo na drugom mestu. U tom se komunikeju kaže da su pod konac večanja došla dva izaslanika bunjevačkih Hrvata, od kojih je jedan uveravao da ‘HRSS kad zakuca na vrata Bačke, neće trebati tri puta kucati’. Kako smo saznali bila su ta dva izaslanika g.g. dr. Vojnić Tunić i dr. Sudarević“, *Narod*, br. 35, 15. II. 1921., 2.

²² Ivo Pernar, „Moja sjećanja na Suboticu“, *Klasje naših ravni*, god. II, br. 4, 1936., str. 195-196.

²³ Stevan Konjović je jedna od najzanimljivijih osoba iz života HSS-a u Bačkoj. O njemu i njegovu djelovanju još se uvijek zna vrlo malo. Jedini ozbiljniji osvrt na njegov politički rad donosi anonimna brošura *Dr. Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini* iz 1936. u kojoj piše: „Prvi je Srbin koji je još 1921. godine počeo da propagira ideologiju Seljačke stranke u Vojvodini. Rodjen je u Srbobranu, a posle završene srednje škole stupio je u Pomorsku akademiju i u mornarici je proveo 16 godina. U jugoslovenskoj mornarici služio je u činu poručnika fregate. Napustivši mornaricu stupio je u županijsku službu u svojstvu v. beležnika. Godine 1921. napušta službu ne tražeći penziju, koja mu je pripadala jer je već tada odlučio da se posveti politici. 1924. godine kandidovao se na listi Seljačke stranke u kovačičkom srezu. Od toga vremena stalno radi na širenju ideologije seljačke stranke. Brat je muzičara Petra Konjovića i iz rata slavnog aviačara Dimitrija Konjovića“ – brošura *Dr. Vlatko Maček i njegovi saradnici u Vojvodini*, Sombor, 1936, 28.

²⁴ *Slobodni dom*, 13. X. 1926., br. 41, 4.; *Slobodni dom*, 8. IX. 1926., br. 36, 4.

Rad Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“

U vrijeme osnivanja prvih mjesnih organizacija HRSS-a, Katanec se ne pojavljuje u političkom životu, nego naprotiv, svoju energiju usmjerava na kulturni rad. Tijekom 20-ih godina u Subotici, Somboru i okolnim mjestima počela su se osnivati brojna hrvatska društva: dana 31. kolovoza 1920. u Subotici je osnovano Prosvjetno društvo „Neven“ unutar kojeg je već 4. prosinca 1920. započelo djelovati i pjevačko društvo „Neven“ (od 1925. samostalno pod imenom Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“), godine 1921. započeo je u Subotici s djelovanjem Hrvatski katolički orao, 1924. je osnovano Hrvatsko akademsko društvo „Antunović“, a 1925. je započeo i rad Hrvatskog sokola (Sekulić 1994, 160).

Mihovil Katanec je bio jedan od osnivača Prosvjetnog društva „Neven“, unutar kojeg je svega nekoliko mjeseci poslije započelo s radom i pjevačko društvo kao njegova sekcija.²⁵ Prema svjedočenju Katančevog sina Tomislava, zborovođa muškog zbora bio je Matej Jankač, a Katanec je vodio mješoviti pjevački zbor.²⁶ Godine 1920. pjevačko društvo je imalo prvo gostovanje u Somboru, a 1923. i prvu turneju tijekom koje su pjevali u Bosanskom Novom, Bihaću, Sisku i Slavonskom Brodu (Sekulić 1994, 162). Iste 1923. godine „Neven“ je posjetio i Zagreb. Tom je prilikom čitav zbor bio primljen kod Stjepana Radića, koji ih je odveo na groblje Mirogoj i na grob „oca domovine“ Ante Starčevića u Šestinama.²⁷ Posjet M. Kataneca Radiću 1923. godine pokazuje da je on već tada bio u dobrim odnosima s HRSS-om.

Slika 3. Katanec s članovima HPD „Neven“

²⁵ Isto, 160.

²⁶ Pismo Tomislava Kataneca Ljudevitu Vujkoviću Lamiću od 9. travnja 1997. godine.

²⁷ „Kako napreduje HRSS“, *Slobodni dom*, br. 29, 11. VII. 1923., 4-6.

Između 1924. i 1926. godine Katanec se brzo penje u hijerarhiji B-Š stranke, pa se već 1926. godine pojavljuje kao njen tajnik.²⁸ U isto vrijeme postaje članom uredništva *Nevena*, koji je u to vrijeme djelovao kao glasilo stranke. Godine 1926. glavni je urednik lista bio Mirko Ivković Ivandekić, tadašnji predsjednik B-Š stranke, a članovi uredništva, pored Kataneca, bili su Josip Đido Vuković i Matija Išpanović.²⁹ Tih je godina Katanec dao velik doprinos uređivanju *Nevena*. Njegov novinarski rad bio je priznat među svim kolegama, pa je, kada je godine 1929. u Subotici utemeljeno novinarsko društvo, Mihovil Katanec izabran za člana upravnog odbora.

Pristupanje Bunjevačko-šokačke stranke HSS-u 1926. godine

Približavanje B-Š stranke HSS-u dovelo je do unutarnje podijeljenosti. Svećenik Blaško Rajić, jedan od najistaknutijih vođa stranke, nije nikako mogao prihvatiti suradnju sa Stjepanom Radićem koji je bio poznat po svojoj antiklerikalnoj politici. Razdor u B-Š stranci sve se više produbljavao. Godine 1924. konačno je kulminirao izlaskom Blaška Rajića iz stranke zajedno s njegovim pristašama s kojima je iste godine osnovao *Vojvođansku pučku stranku*.

Ubrzo nakon toga nastupila je 1925. godina, tijekom koje se u svim hrvatskim krajevima obilježavala 1000-godišnjica hrvatskog kraljevstva. To je bila prilika da bački Hrvati demonstriraju hrvatski ponos i zajedništvo, ali i da pokažu političku snagu okupljanjem velikog broja ljudi na svečanoj proslavi. Subotički *Neven* donio je 20. rujna 1925. obavijest pod naslovom „Proslava 1000-godišnjice hrvatskog kraljevstva u Subotici na dan 20. septembra 1925.“ U obavijesti se navodi da su „naša hvalevrijedna i dična društva“ Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“, Hrvatska Akademski Omladina i Prosvjetno društvo „Neven“ pokrenula organiziranje ove obljetnice. Pored toga navedeno je da su glavni organizatori proslave bili Mihovil Katanec i Josip Đido Vuković.³⁰

U *Nevenu* je tada objavljena i poruka: *Gradani! Sav hrvatski narod širom mile nam domovine slavi ovih dana 1000 godišnjicu svog opstanka u državnom životu. Bunjevci, koji su prije hiljadu godina živjeli u sklopu velike hrvatske narodne države ujedinjene po I. hrvatskom kralju Tomislavu, bili su uvijek vjerni porijeklu svojih praotaca. Stoga sa ostalom braćom drži 'Subotica bila' taj ponos i diku svoju Bunjevaca, proslavu hiljadu-godišnjice hrvatskog kraljevstva u nedjelju 20. septembra 1925.*³¹

Premda je u *Nevenu* navedeno da proslavu organiziraju kulturna i prosvjetna društva, sama činjenica da su organizaciju vodili Đido Vuković i Katanec pokazuje da je iza nje čvrsto stajala i Bunjevačko-šokačka stranka. Ovaj zajednički nastup Kataneca i Đide Vukovića kao glavnih organizatora proslave 1000-godišnjice hrvatskog

²⁸ *Neven*, br. 2, 14. I. 1926., 3.

²⁹ Ivan Vojnić Tunić, „Pabirci iz historije Nevena“, *Neven*, br. 17, 26. IV. 1928., 2.

³⁰ *Neven*, 20. IX. 1925., 3.

³¹ Isto, 3.

kraljevstva pokazao se izuzetno uspješnim, pa je od tada započela njihova dugogodišnja suradnja koja je trajala sve do Drugoga svjetskog rata.

Nakon uspješne suradnje u organiziranju ove proslave njih su dvojica nastavili s političkim radom. U središtu njihovih političkih planova bila je ideja pristupanja B-Š stranke HSS-u. Dana 12. siječnja 1926. godine Mihovil Katanec i Josip Đido Vuković bili su u Zagrebu na sastanku kod Stjepana Radića radi dogovora o njegovom dolasku u Suboticu.³² Prilikom velikog narodnog zbora u zajedničkoj organizaciji B-Š stranke i HSS-a, koji je održan u Subotici 17. siječnja 1926., Katanec je ponovno bio jedan od glavnih organizatora i govornika. Konačno pristupanje B-Š stranke HSS-u ostvareno je iste godine u Somboru. Dana 24. svibnja 1926. u tome je gradu organiziran još jedan veliki narodni skup, na koji je ponovno došao i Stjepan Radić osobno. Tada je svečano pročitana „Deklaracija o pristupanju B-Š stranke HSS-u“, a ista je u cijelosti objavljena i u *Nevenu* 10. lipnja iste godine. Jedan od potpisnika Deklaracije kao tajnik B-Š stranke bio je i Mihovil Katanec. Od broja 21 (27. svibnja 1926.) *Neven* je dobio službeni podnaslov „Glasilo Hrvatske seljačke stranke za Srijem i Vojvodinu“. Ubrzo su se brojne mjesne organizacije B-Š stranke ujedinile s lokalnim HSS-ovim organizacijama, pa je od tada HSS postala najjača hrvatska stranka u Bačkoj i Baranji.

Nakon pristupa B-Š stranke HSS-u Katanec postaje jednim od najistaknutijih HSS-ovaca u Bačkoj, a od 1927. postaje i povjerenikom „Seljačke sloge“ za Bačku i Baranju. Njegova aktivnost u to je vrijeme vrlo široka. Istovremeno nastupa i s HPD-om „Neven“, koji ima važnu ulogu društvenog okupljanja, a svojim nazivom jasno iskazuje hrvatsko opredjeljenje svojih članova. Tako, primjerice, 1929. godine Katanec s HPD-om „Neven“ sudjeluje u važnoj proslavi 50-godišnjice Pučke kasi- ne, najstarijeg bunjevačkog društva. Budući da je to društvo nastalo još u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, u njemu su se tada okupljali svi Bunjevci bez obzira na njihovu političku opredijeljenost. Nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije vodstvo Pučke kasi- ne nastojalo je pomiriti sve političke opcije. Hrvatski javni djelatnici u Subotici bili su odlučni za sudjelovanje u radu te najstarije bunjevačke institucije, pa su na proslavi godišnjice pored Hrvatskog pjevačkog društva „Neven“ sudjelovali i Hrvatski sokol i Hrvatski katolički orao.³³ Takvom politikom uspjeli su u Pučkoj kasini održati pozitivan odnos prema hrvatskom nacionalnom identitetu, što je imalo snažan utjecaj na čitavo bunjevačko stanovništvo u Bačkoj.

Kulturno djelovanje u vrijeme diktature

Atentatom na Stjepana Radića u Narodnoj skupštini 1928. godine započelo je novo doba u političkom životu Monarhije. Kralj Aleksandar proglasio je 6. siječnja 1929. godine diktaturu i raspustio sve političke stranke. Nakon uspostave diktature i ukinuća političkog života većina hrvatskih političkih prvaka u Bačkoj okrenula se

³² *Neven*, br. 2, 14. I. 1926., 3.

³³ *Hrvatske novine*, br. 10, 31. III. 1928., 1.

Slika 4. Svečani broj Nevena

kulturnom radu. Novo utopište nacionalnog djelovanja postale su i neke katoličke laičke institucije. Novonastale okolnosti omogućile su velik povratak svećeniku Blašku koji je svoj ugled i utjecaj među bačkim Hrvatima naglo izgubio kada je 1924. godine osnovao Vojvođansku pučku stranku. Ta je stranka među bačkim Hrvatima imala slab odaziv, pa je i Rajić od 1924. do 1929. bio politički potpuno marginaliziran.

Novo okolnosti Rajić je vidio kao svoju priliku, što se vidi i iz njegovog proglašenja u subotičkim *Hrvatskim novinama* od 19. siječnja 1929., u kojem je objavio: „Za Katoličku akciju nastupilo je sada najzgodnije vrijeme. Ustav je prestao da važi. Vlada se je obrazovala da sastavi nove zakone, koje će cjelinu državnu uzdržati i stvoriti novo državno uređenje, s kojim bi imali svi da budu zadovoljni. Sada ne ima smisla za strančarski rad, za politiziranje; dužnost je za rad kod onih, koji su se primili ove

velike zadaće. (...) Upravo zato, što ne ima smisla sada govoriti o strankama, i raditi na učvršćivanju svojih političkih pozicija, nastupilo je vrijeme rada, koji je nezavisan od političkih stranaka, sada je došlo vrijeme za Katoličku akciju. Što je Katolička akcija? Ništa više nego što sam naziv govori: Katolička akcija je rad katolika, zajednički rad il' saradnja svjetovnjaka sa svećenstvom.“³⁴

Bački Hrvati doista su imali u tome trenutku nekoliko snažnih katoličkih organizacija (Dobrotvornu zajednica Bunjevaka, Bunjevačko momačko kolo, Katoličko divojačko društvo, Katolički krug), pa su one uspješno nastavile s društvenim djelovanjem koje je barem djelomično nadoknađivalo nemogućnost političkog organiziranja. Pored toga društvena je aktivnost preusmjerena i na svjetovne kulturno-prosvjetne organizacije.

Mihovil Katanec je u to vrijeme najviše energije posvetio radu HPD-a „Neven“. Zbor je i dalje nizao uspješne nastupe, pa je godine 1930. nastupio i na svečanoj prilici otvaranja Hrvatskog prosvjetnog doma u Subotici (današnje sjedište OKUD „Mladost“ u Ulici Harambašićeva broj 4). Ideja o podizanju zgrade Hrvatskog doma započela je 1926. godine kada je u tu svrhu osnovano i društvo „Hrvatski prosvjetni dom“. Katanec je bio uključen i u rad ovog društva, pa je iste godine izabran za odbornika Hrvatskog prosvjetnog doma. Kada je 1930. godine zgrada konačno otvorena, društvo je nastavilo s kulturno-prosvjetnim radom. Svečana proslava je za subotičke Hrvate bila izuzetno važan događaj jer su otvaranjem Hrvatskog doma ostvarili svoju ideju da se u jednoj zajedničkoj zgradi okupe sva hrvatska društva.

Slika 5. Muški zbor HPD „Neven“

³⁴ *Hrvatske novine*, br. 2, 19. I. 1929., 1.

Nakon uvođenja diktature Mihovil Katanec je zajedno s Josipom Đidom Vukovićem nastavio voditi i uređivati list *Neven*. Međutim, opće političke i gospodarske prilike znatno su otežale njegovo izlaženje. U uvodniku lista od 29. siječnja 1931. godine Katanec je objavio članak „Našim pretplatnicima“ u kojem je obrazložio da će zbog općih prilika list morati izlaziti samo kao mjesečnik, ali da i dalje ne odustaje od njegovog objavljivanja.³⁵ Teške prilike ipak su ih slomile, pa je *Neven* 1932. godine prestatu izlaziti. Godine 1936. ponovno je pokrenuto izlaženje *Nevena*, ali ovaj puta od onih Bunjevaca koji su negirali hrvatsko podrijetlo i podržavali prosrpsku politiku. Nakon ukidanja *Nevena* svi hrvatski orijentirani Bunjevci okupili su se oko *Subotičkih novina* čiji je glavni urednik bio Blaško Rajić.

Godine 1933. dogodio se još jedan značajan događaj. Te je godine subotički biskup Lajčo Budanović osnovao „Subotičku maticu“, društvo koje je imalo za cilj poticanje kulturno-prosvjetnih aktivnosti bačkih Hrvata. U tu svrhu biskup je kupio i zgradu (nekadašnje Kino „Zvijezda“ u središtu Subotice) u kojoj je od 1934. godine društvo bilo smješteno (Temunović 2002, 23). Kulturno-prosvjetne aktivnosti biskupa Lajče Budanovića i svećenika Blaška Rajića pokazuju koliko je važna bila uloga crkve u društvenom životu bačkih Hrvata nakon uvođenja diktature. U tome smislu, važnu društvenu ulogu imali su „Razgovori“ koji su se u Subotičkoj matici počeli održavati od 1934. godine. „Razgovori“ su bili zamišljeni kao manifestacija koja se redovito organizirala jednom godišnje. Na njima su sudjelovali najugledniji članovi hrvatske zajednice u Bačkoj. Na svim „Razgovorima“ bila su održavana prigodna predavanja o povijesti, kulturnim aktivnostima ili o aktualnim političkim prilikama u kojima su tada živjeli bački Hrvati. Tijekom 1934.-1941. predavanja su održali Ivan Vojnić Tunić, Marko Horvatski, dr. Matija Evetović, dr. Josip Andrić, vlč. Ivan Beneš, Ivo Prčić i dr. Ladislav Vlašić. Pored predavanja, na „Razgovorima“ je priređivan i kulturni program u kojem je od prvog skupa 1934. do zadnjeg 1941. godine redovito sudjelovao i HPD „Neven“ sa svojim zborovođom Mihovilom Katanecom.³⁶ Subotička matica je imala izuzetno važnu integrativnu ulogu za bačke Hrvate u tridesetim godinama XX. stoljeća. Oko sebe je okupila i pristaše nekadašnje Vojvođanske pučke stranke, kao i one koji su podržavali HSS. Štoviše, na „Razgovore“ su dolazili i oni Bunjevci koji se nisu javno izjašnjavali Hrvatima, ali nisu bili ni izrazito protiv toga.³⁷

Godine 1933. HPD „Neven“ je organizirao turneju po Dalmaciji i Bosni, kojom prigodom su posjetili Bunu i Blagaj u Hercegovini. Simbolički, taj je posjet trebao biti posjet staroj postojbini iz koje su Bunjevci prema predaji prije tri stoljeća odselili u Bačku, što se nadovezivalo na predaju da su Bunjevci svoje ime dobili po rijeci Buni. Tom prigodom tamo je postavljena i spomen ploča na kojoj je stajalo zapisano da su je postavili članovi HPD „Neven“ uz prisutnost članova društava Pučke kasine, Katoličkog bunjevačkog divojačkog društva, Dobrotvorne zajednice Bunje-

³⁵ *Neven*, br. 1, 29. I. 1931., 1.

³⁶ Isto, 63-66.

³⁷ To su bili uglavnom oni Bunjevci koji su prije diktature podržavali Demokratsku stranku, poput dr. Babijana Malagurskog.

Slika 6. Novine Neven

vaka, Bunjevačkog momačkog kola, Bunjevačkog kola iz Sombora i Hrvatskog prosvjetnog doma iz Subotice.³⁸ Prigodom svečanog otkrivanja spomen-ploče mješoviti pjevački zbor „Neven“ otpjevao je „Hrvatsku misu“ Rudolfa Matza (Stantić 1992, 122). Tijekom turneje obišli su brojne gradove – Sarajevo, Mostar, Dubrovnik, Split, Gospić, Karlovac, Zagreb i Slavonski Brod. Sve je to imalo ne samo kulturnu nego i nacionalno-političku simboliku u vremenu kada je javni politički rad bio gotovo u potpunosti zabranjen, a hrvatstvo bačkih Bunjevaca progonjeno na razne načine.

Takav intenzivni kulturni život pjevačkog društva „Neven“ utjecao je na porast njegovog ugleda, a i ugled samog Mihovila Kataneca. Njihovi koncerti bili su pozitivno primljeni i od glazbenih kritičara koji su ih hvalili u zagrebačkim novinama. Na koncertima su najčešće izvodili skladbe Rudolfa Matza, Vinka Žganca i Stjepana Lovrića (Stantić 1992, 122). U teškim uvjetima javnog djelovanja zbog diktature kulturna aktivnost je bila način na koji se i dalje ostvarivalo širenje ideja i političkog jedinstva. Svojim gostovanjima u brojnim hrvatskim gradovima HPD „Neven“ nije samo predstavljalo kulturne dosege Subotice i Bačke, nego i povezivalo bačke Hrvate s drugim hrvatskim krajevima.

Vrhunac kulturnog djelovanja i političkog uspjeha krajem 30-ih godina

Prekid političkog života 1929. godine imao je jednu pozitivnu posljedicu za bačke Hrvate. Prestankom rada Vojvođanske pučke stranke i Hrvatske seljačke stranke

³⁸ *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* (ur. Slaven Bačić), knj. IV (*Bu*), Subotica, 2005., 19.

u Bačkoj pristaše obje političke opcije počele su se ponovno zajedno okupljati u kulturnim i vjerskim institucijama. To je pomoglo rješavanju nagomilanih međusobnih političkih sukoba i otvorilo je vrata za novu suradnju. Simbolično se to moglo vidjeti u suradnji vodećih ljudi obiju stranaka početkom 30-ih godina.

Godine 1935. i 1936. ponovno je živnula društvena aktivnost bačkih Hrvata. Godine 1935. Pučka kasina je pokrenula časopis *Klasje naših ravni* koji je izlazio do 1938. godine. Godine 1936. osniva se podružnica Hrvatskog kulturnog društva „Napredak“ u Novom Sadu.³⁹ Godine 1938. njena je podružnica osnovana i u Subotici, a za tajnika je izabran Mato Tolj.⁴⁰ Širom Vojvodine u to se vrijeme osnivaju i podružnice Hrvatskog radiše. U gradovima i u selima podižu se zgrade Hrvatskih domova. Posebice je velik događaj bilo otvaranje Hrvatskog doma u Somboru 1937. godine, što je pokazalo snagu hrvatske zajednice i u tome gradu.⁴¹

Godine 1936. u Subotici je osnovana „Hrvatska kulturna zajednica“, čije je puno ime bilo „Hrvatska kulturna zajednica – savez hrvatskih prosvjetnih radnika i društava u Subotici“. Njenim osnivanjem bački Hrvati su željeli stvoriti krovnu instituciju koja bi pod sobom okupljala i pomagala sve hrvatske kulturne, prosvjetne i gospodarske institucije u Bačkoj. Ideja o njenom osnivanju rodila se na trećim „Razgovorima“ održanima u Subotičkoj matici 1936. godine, što svjedoči o međusobnoj povezanosti ovih društava.⁴² Prema svojem statutu (u originalu „Pravila Hrvatske kulturne zajednice“) svrha društva je „širenje prosvjete utemeljene na kršćanskoj katoličkoj religioznoj i moralnoj osnovi uopće, a Hrvatske autohtone samonikle kulture napose; nadalje podizanje moralnog, materijalnog i socijalnog blagostanja uopće, a u Subotici, Somboru i okolici napose“, a djelokrug „a) otvaranje i uzdržavanje društvenih prostorija, te podizanje društvenih domova, b) držanje knjižnica i čitaonica, c) priređivanje predavanja i zabava, te glumačkih, pjevačkih i muzičkih priredbi, d) njegovanje i čuvanje narodnih starina, tradicija, običaja i nošnje, e) izdavanje i rasturanje knjiga i časopisa, f) davanje inicijative i podupiranje svakog zakonskog nastojanja, koje smjera na ekonomski i materijalni prosperitet narodnih slojeva: seljaka, radnika, građana, trgovaca, obrtnika i zanatlija“. ⁴³ Osnivačka skupština Hrvatske kulturne zajednice održana je 8. ožujka 1936. u prostorijama Subotičke matice u Subotici. Prisutni su bili gotovo svi najistaknutiji bački Hrvati na čelu s biskupom Lajčom Budanovićem. Za predsjednika društva izabran je Blaško Rajić, za tajnika Mihovil Katanec, a za odbornike Ivo Prčić, Ladislav Vlašić i Ivan Kujundžić. Proslavu je svojim nastupom uvećao HPD „Neven“, a pjevale su se skladbe nezaobilaznih kompozitora Vinka Žganca i Rudolfa Matza.⁴⁴

³⁹ *Subotičke novine*, 25. IX. 1936., br. 16, 1.

⁴⁰ *Subotičke novine*, 8. VII. 1938., br. 27., 4.

⁴¹ *Subotičke novine*, 5. III. 1937., br. 11, 3.

⁴² Iz govora Blaška Rajića na četvrtom „Razgovoru“ 10. siječnja 1937. (Temunović 2002, 88).

⁴³ *Subotičke novine*, br. 1, 12. IV. 1936, posebni prilog.

⁴⁴ *Subotičke novine*, br. 1, 12. IV. 1936, 2.

Na istima trećim „Razgovorima“, u siječnju 1936. godine, rodila se ideja o pokretanju proslave 250-godišnjice doseljavanja zadnje veće skupine Bunjevaca u Bačku. Inicijator te ideje bio je sam biskup Lajčo Budanović (Mačković 2005, 51). Vremena za organiziranje skupa koji se trebao održati toga ljeta bilo je malo, ali su organizatori odlično obavili svoj posao. Za predsjednika organizacijskog odbora izabran je Blaško Rajić, a među ostalim članovima odbora bio je i Mihovil Katanec. Ta je proslava trebala još jednom pokazati snagu hrvatske ideje u Subotici i u Bačkoj, a na tome su se poslu ovaj puta zajedno našli hrvatski katolički svećenici i pristaše HSS-a. Središnja proslava održana je na dan Velike Gospe (čitav program je trajao od 14. do 16. kolovoza) na igralištu nogometnog kluba „Bačka“, a prema nekim procjenama sudjelovalo je oko 65.000 ljudi (Stantić 1992, 122).

U svečanosti su sudjelovali Kolo mladeži, Katolički Krug, katoličke čitaonice Sente i Kera, Kolo mladih Nevenaša, Školska zadruga, Divojačko društvo, Bunjevačko momačko kolo, Hrvatsko pjevačko društvo „Neven“, Hrvatski prosvjetni dom, članovi Hrvatskog radiše iz mnogih bačkih mjesta, subotička Hrvatska kulturna zajednica i brojne druge institucije. Kao gosti na proslavu su došli dr. Ante Alaupović, predsjednik HKD „Napredak“ iz Sarajeva, fra Dominik Mandić u ime hercegovačkih franjevaca, Milutin Majer, veliki meštar Braće hrvatskog zmaja, gđa Marija Kumičić, predsjednica društva Hrvatska žena iz Zagreba, mostarski biskup Alojzije Mišić i mnogi drugi. Proslavi je prisustvovao i Ivan Pernar koji je došao kao izaslanik Vladka Mačeka. Tijekom proslave na gradskom je groblju otkriven nadgrobni spomenik svećeniku Paji Kujundžiću, a u gradu je otkriveno i poprsje Miroljubu Anti Evetoviću koje je izradio i poklonio kipar Ivan Meštrović.⁴⁵

Vodeći su se srpski krugovi čudili kako je usprkos svim njihovim nastojanjima, čak i primjeni državnog terora, HSS u Bačkoj nalazio prostor svojeg djelovanja i maksimalno ga znao iskoristiti. Jedno izvješće vojno-obavještajne službe svojoj središnjici u Beogradu iz 1934. godine posredno je dalo veliko priznanje upravo onim Hrvatima koji su se doselili nakon 1918. godine i pomogli bačkim Hrvatima u njihovome kulturnom i političkom djelovanju. U tome izvješću pored uloge svećenstva i bunjevačke mladeži koja je studirala u Zagrebu spominju se i doseljeni intelektualci: „Uspesi tog svake pažnje vrednog rada nekolicine Hrvata, za ovih 15 godina u Subotici, Žedniku, Bajmoku, Tavankutu, Somboru itd. su danas ti, da je sva bunjevačka inteligencija i najmanje 80% bunjevačkog naroda potpuno hrvatski i strogo katolički, ne samo orijentisana, nego i oduševljeno zadahnuta. Na severu naše države, gdje je pre 15 godina bilo samo nekoliko ljudi Bunjevaca, koji su se osećali Hrvatima, mi danas imamo 100.000 novih Hrvata, što je sve posledica upornog, sitnog, sistematskog, marljivog i neobično predanog rada nekih 20-30 intelektualaca, koji su se ovamo doselili, te prema tome bili samo presađeni.“ (Mačković 2005, 53).

Očigledno nezadovoljstvo pripadnika vojno-obavještajne službe razvojem političkih prilika dijelili su i njihovi naredbodavci u Beogradu. Protiv političkog i kulturnog djelovanja bačkih Hrvata beogradske su vlasti često primjenjivale i pravo

⁴⁵ *Svijet*, God. XL, br. 9, 29. kolovoza 1936., 167. i 178.

nasilje koje su u Bačkoj pored žandara i policije provodili i pripadnici ORJUNA-e, četničkih udruženja i kolonizirani veterani Prvoga svjetskog rata (tzv. „solunaši“). Jedan od blažih primjera takvog nasilja doživjela je i Katančeva obitelj, prema svjedočenju njegova sina Tomislava, upravo prigodom proslave 1936. godine. Tomislav Katanec je u svome pismu svjedočio da je njegov otac uoči proslave u Subotici balkon na Jelačićevom trgu br. 5 okitio cvijećem i hrvatskim zastavama, jer je svečana povorka trebala proći i pored njihove kuće. Ubrzo su Katancu na vrata došli policajci koji su „vrlo grubo i bučno“ zahtijevali da se zastave skinu, ali je Mihovil to odbio. „Rezultat toga je bio da su nam iste večeri porazbijali kamenicama prozore i staklena vrata na balkonu“, završava svoje svjedočenje Tomislav Katanec.⁴⁶

Tridesetih godina polako se počeo obnavljati i politički život. Međutim, godine diktature unijele su na političkoj sceni Hrvata u Bačkoj znatne promjene. Vojvođanska pučka stranka nije se obnavljala. Blaško Rajić je ostao izvan politike, ali je bilo vidljivo da su gotovo svi hrvatski katolički svećenici u Bačkoj podržavali Mačekov HSS. Na izborima 1935. godine u Subotici je u ime Ujedinjene opozicije svoju kandidaturu za mjesto zastupnika u Narodnoj skupštini istaknuo Josip Đido Vuković, koji je uspio dobiti dovoljan broj glasova. Za bački HSS je to bio velik uspjeh, jer je po prvi puta zastupnik HSS-a iz Bačke ušao u Narodnu skupštinu.

Djelovanje HSS-a bilo je u Bačkoj ponovno vrlo snažno. Mihovil Katanec u to se vrijeme pojavljuje kao glavni organizator rada Seljačke sloge u Bačkoj. Pod njegovim predsjedanjem dana 4. listopada 1936. u Somboru je organizirana konferencija vodstva i predstavnika svih organizacija Seljačke sloge u Bačkoj.⁴⁷ Seljačka sloga je bila posebice aktivna u osnivanju „hrvatskih domova“ u mjestima u kojima je živjelo hrvatsko stanovništvo. Tako je, primjerice, u Šebešiću dana 8. svibnja 1938. otvoren i blagoslovljen Hrvatski dom, a na svečanosti su prisustvovali i Mihovil Katanec i Josip Đido Vuković.⁴⁸ U isto vrijeme osnivaju se i podružnice Gospodarske sloge, kako u Subotici tako i u mjestima u okolici.

Kada je 1939. godine postignut sporazum Cvetković-Maček i stvorena Banovina Hrvatska, ostala je čitava Bačka izvan njenih granica. Mnogi su se bački Hrvati u to vrijeme potajno nadali da bi Maček mogao postići izdvajanje šest bačko-baranjskih kotareva (Subotica, Sombor, Apatin i Odžaci u Bačkoj, te Darda i Batina u Baranji) iz Dunavske banovine s brojnim hrvatskim stanovništvom i njihovo pripojenje Banovini Hrvatskoj. Vodeći bački HSS-ovci tražili su od Mačeka da u srpsko-hrvatskim pregovorima zastupa i interese bačkih i baranjskih Hrvata. Kada je 24. kolovoza 1939. konačno potpisan sporazum Cvetković-Maček, kojim je osnovana Banovina Hrvatska, u Bačkoj i Baranji je vijest primljena prilično teško. Tamošnji Hrvati su se nadali da pitanje pripadnosti njihovih krajeva ipak nije do kraja riješeno. HSS-ovo vodstvo u Zagrebu nastojalo je dokazati da bački i baranjski Hrvati nisu napušteni, pa je na prijedlog stranke Josip Đido Vuković bio iste godine izabran za kraljevskog

⁴⁶ Pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁴⁷ *Subotičke novine*, br. 17, 2. X. 1936., 2.

⁴⁸ *Subotičke novine*, br. 19, 13. svibnja 1938., 2.

senatora (Bušić 2005, 735). Usprkos nepovoljnom sporazumu oko granica Banske Hrvatske, podrška bačkih Hrvata HSS-u nakon 1939. godine nije pala.

Društvo bačkih Hrvata u Zagrebu

Premda su bački Hrvati u Zagrebu imali brojne prijatelje iz kulturnog i političkog života, najveći njihov zagovornik u metropoli svih Hrvata bio je dr. Josip Andrić, istaknuti katolički intelektualac i urednik Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima. On je u prostorijama sv. Jeronima okupljao brojne bačke Hrvate koji su krajem tridesetih godina u Zagreb došli zbog školovanja ili posla. Među mladim bačkim studentima posebice su se tada isticali Aleksa Kokić i Marko Čović.⁴⁹ Upravo su Andrić, Kokić i Čović bili najaktivniji pojedinci koji su zajedničkim nastojanjem uspjeli 1938. godine u Zagrebu osnovati pododbor subotičke Hrvatske kulturne zajednice. Taj se pododbor nakon uspješnog dvogodišnjeg djelovanja 1940. godine osamostalio i preimenovao u Društvo bačkih Hrvata.

Društvo bačkih Hrvata na čelu s Josipom Andrićem pomagalo je kulturne, prosvjetne i vjerske institucije Hrvata u Bačkoj. Posebice je bila čvrsta veza s HPD-om „Neven“ i Mihovilom Katanecem. Godine 1937. HPD „Neven“ je gostovao u Zagrebu na „Tjednu hrvatske kulture“, a iste godine održao je i jedan koncert u Subotici, kojem je prisustvovao i sam Rudolf Matz čije su skladbe izvodili na brojnim koncertima. Tom prilikom članovi pjevačkog zbora darovali su Matzu i veliki pehar s vlastitim potpisima (Stantić 1992, 123).

Društvo bačkih Hrvata preuzelo je na sebe organiziranje jake promidžbene kampanje kojom su željeli što jače afirmirati pitanje Hrvata u Bačkoj i Baranji. Tako je već u travnju 1939. u Zagrebu bila priređena *Bunjevačko-šokačka matineja*, na kojoj su zapažena izlaganja imali Josip Andrić, Blaško Rajić, Josip Vuković Đido i Mihovil Katanec (Bušić 2005, 725). Iste godine zagrebački pododbor HPZ-a počeo je održavati tzv. „krugovalne priredbe“. Pored toga Marko Čović i Aleksa Kokić izdali su 1939. godine u izdanju Jeronimskog svjetla knjižicu *Bunjevci i Šokci* koja je široj javnosti predstavila najvažnije podatke o životu i radu Hrvata u Bačkoj.⁵⁰ Intenzivna

⁴⁹ Aleksa Kokić (Subotica, 1913. – Cetinje, 1940.), rkt. svećenik i književnik. Studirao je bogosloviju u Zagrebu. Od samih početaka bio je jedan od najaktivnijih članova Društva bačkih Hrvata. Umro je naglo, tijekom služenja vojnog roka u 27. godini života.

Marko Čović (Subotica, 1915. – Sao Paolo, 1983.) Studirao je slavistiku na Sveučilištu u Zagrebu. Zajedno s Aleksom Kokićem bio je aktivni član Društva bačkih Hrvata. U vrijeme NDH radio je u Ministarstvu bogoštovlja i nastave, jedno vrijeme kao tajnik ministra Mile Budaka. Od 1943. do 1945. urednik *Hrvatske revije*, časopisa Matice hrvatske. Poslije rata emigrirao u Južnu Ameriku. U emigraciji je objavio nekoliko djela, među kojima je najpoznatija knjiga *Nejugoslavenska Jugoslavija i Hrvati* (München-Barcelona, 1975.).

⁵⁰ Knjižica je izdana u 20.000 primjeraka – Josip Andrić, „Društvo bačkih Hrvata“, *Klasje naših ravni*, god. IV, br. 1, travanj 1942., Zagreb, 52.

događanja nastavljena su i 1940. godine, pa je Društvo bačkih Hrvata u Varaždinu i Čakovcu organiziralo održavanje dviju *Bačko-baranjskih akademija*.⁵¹

Odlučni u ideji priključenja Banovini Hrvatskoj, bački su Hrvati namjeravali iste godine u Subotici prirediti još jednu veliku svečanost koja bi pokazala njihovu političku snagu i opredijeljenost. Planiralo se da se u ožujku iste 1940. godine u Subotici organizira *Sabor kulturnih društava bačkih i baranjskih Hrvata*. Pripreme za taj skup bile su već daleko odmakle, ali su vodeći srpski politički krugovi shvatili da bi taj događaj mogao ugroziti njihovu dominaciju u Bačkoj pa su sve učinili da ga onemoguće. U tome su angažirali sve sile od državnih institucija, preko medija, sve do lokalnih četničkih organizacija koje su korištene za zastrašivanje pučanstva. Sabor je zbog svega toga propao uz veliko ogorčenje kako domaćih Hrvata, tako i cjelokupne hrvatske javnosti.

Kao odgovor na takvu reakciju srpskih vlasti u travnju iste godine u Zagrebu su priređeni *Dani bačko-baranjskih Hrvata*, na koje je pristiglo više od 500 sudionika iz mnogih mjesta Bačke i Baranje, među kojima je uz Josipa Đidu Vukovića i Mihovila Kataneca, došao i sam biskup Lajčo Budanović, davši svojim ugledom čitavom skupu posebnu težinu. Ta je priredba ponovno u Zagrebu dočekana s velikim zanimanjem i odobravanjem (Bušić 2005, 729). Bački Hrvati su tih godina prolazili kroz svoje najplodnije razdoblje na kulturno-prosvjetnom planu, a u političkom smislu vladalo je odlučno jedinstvo u podršci politici dr. Vladka Mačeka i HSS-a.⁵² U takvoj je atmosferi dočekana 1941. godina kada su se ratni oblaci nadvili i nad monarhističkom Jugoslavijom.

Katančev život u Zagrebu tijekom Drugoga svjetskog rata

Nakon sloma monarhističke Jugoslavije u travanjskom ratu 1941. godine brojni su bački Hrvati odlučili otići iz Bačke koju je okupirala mađarska vojska. Većina tih izbjeglica potražila je utočište u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. Među njima u Hrvatsku su otišli Josip Đido Vuković i Mihovil Katanec.

Zbog progona Hrvata, u Bačkoj su prestale raditi mnoge hrvatske institucije, prekinuto je izlaženje i hrvatskih novina, obustavljeno je i održavanje većine tradicionalnih okupljanja i proslava. Izbjegli intelektualci iz Bačke u Zagrebu su se većinom pridružili radu Društva bačkih Hrvata koje je u hrvatskoj metropoli već prije rata postiglo velik ugled.

Izbjegli bački intelektualci odlučili su u Zagrebu nastaviti s dijelom svojih prijeratnih aktivnosti kojima su se bavili u Bačkoj, pa je od 1941. u Zagrebu ponovno

⁵¹ *Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca* (ur. Slaven Bačić), knj. 6, Subotica, 2006., 52-53.

⁵² O tome svjedoči i činjenica da su se mnogi Bunjevci, koji su dotad čvrsto negirali hrvatski identitet, obratili u svojim stavovima. Neki od njih učinili su to i javno, poput Josipa Šokčića koji je u članku „Kraj jedne zablude“ javno priznao propast svoje antihrvatske politike stvaranja bunjevačke „četvrte nacije“. Članak je, možda ne slučajno, objavljen baš 1. XII. na dan stvaranja monarhističke Jugoslavije. – Joso Šokčić, „Kraj jedne zablude“, *Neven*, br. 41, 1. XII. 1939., 1.

pokrenuto *Klasje naših ravni* (koji je u Subotici izlazio od 1935. do 1938.), a iste godine je započeto i održavanje „Razgovora“. Pored toga, Hrvatska Državna Krugovalna Postaja nastavila je s prijeratnim organiziranjem „krugovalnih priredbi“ za bačke Hrvate koja se od proljeća 1943. godine održavala redovito svakog drugog ponedjeljka u 14,30 sati. U pripremanju toga radijskog programa, kao i u svim ostalim djelatnostima Društva bačkih Hrvata sudjelovao je i Mihovil Katanec, koji je krajem 1941. izabran za prvog potpredsjednika društva.⁵³ U tome smislu Društvo bačkih Hrvata je ojačalo s pristiglim intelektualcima i pojačalo je svoju djelatnost.

Od 1941. do 1943. Mihovil Katanec je u Zagrebu radio kao glavni ravnatelj Ministarstva narodne prosvjete. U to je vrijeme pomagao nekim HSS-ovcima koji su bili u nemilosti ustaških vlasti.⁵⁴ Pored toga, Katanec je sudjelovao i u spašavanju nekih ljudi od ustaškog progona. Njegov sin je poimence svjedočio o Katančevoj ulozi u spašavanju žene Rudolfa Matza koja je bila židovskog podrijetla.⁵⁵ Istovremeno Katanec je u Zagrebu nastavio dobivati priznanja za svoj kulturni rad pa je u vrijeme rata postao predsjednik uglednog zagrebačkog pjevačkog društva „Kolo“ čiji je dirigent bio Boris Papandopulo.⁵⁶

Kada je 1943. za ministra u Ministarstvu narodne prosvjete imenovan Julije Makanec, Katanec je umirovljen jer se, prema objašnjenju njegova sina, nije slagao s tvrdom ustaškom politikom.⁵⁷ Nakon toga se sve do kraja rata povukao iz javnog djelovanja. Dolazak partizana dočekao je u Zagrebu. U početku ga nitko nije dirao, ali je ubrzo morao odseliti natrag u Suboticu. U to je vrijeme čak i pomagao zagrebačkom sveučilišnom profesoru dr. Jurju Andrassyju koji je u ime Federalne Hrvatske vodio prikupljanje podataka o prilikama u Bajskom trokutu, a s ciljem utvrđivanja razgraničenja između Mađarske i Jugoslavije (Bara 2007, 54).

Svjedočenje Tomislava Kataneca, Mihovilova sina, daje odgovor i na pitanje gdje je nestala brojna dokumentacija o djelovanju bačkog HSS-a i hrvatskih društava. Godine 1946. godine komunisti su odlučili i Kataneca podvrći istrazi. Tomislav o tome svjedoči: „Godine 1946. uhapsili su oca. Čitavu kuću su preokrenuli tražeći neki kompromitirajući materijal. Tada su odnijeli i svu prepisku koju je moj otac vodio. Među tim dokumentima bilo je sigurno i dokumenata o radu *Nevena*.“⁵⁸

⁵³ „Uz naše izvedbe za bačke Hrvate“, *Hrvatski krugoval*, 28. studenoga 1943., god. III., br. 42, 4-5; Josip Andrić, „Društvo bačkih Hrvata“, 52-59.

⁵⁴ „Tako sam ja često nosio bivšem ministru u Kraljevini Jugoslaviji Bariši Smoljanu pakete s brašnom, mašču i ostalim namirnicama koje smo mi lakše nabavljali preko diplomatskog snabdijevanja“ – pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁵⁵ „Tako ga je 1942. ili 1943. g. Marko Čović, Subočanin, Bunjevac, koji je bio tajnik Mile Budaka, obavijestio da se prema racija sa hapšenjem žene kompozitora i violončeliste Rudolfa Matza i njene majke jer su one bile Židovke. Koristeći svoj položaj uspio ih je smjestiti u sanatorij na Srebrnjak pod krivim imenom i na taj način ih spasio od vjerojatne smrti“ – pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁵⁶ Pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁵⁷ Pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

⁵⁸ Pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

Katanec je bio zatvaran i ispitivan 1946., 1947. i 1948. godine. U svim istragama uspio je dokazati da je nevin.⁵⁹ S obzirom na metode koje su komunističke vlasti provodile u svojim istragama „narodnih neprijatelja“, moglo bi se zaključiti da ne samo da nije bio kriv nego i da su tadašnje vlasti ocijenile da im ne predstavlja ni najmanju političku prijetnju. Stoga su ga nakon tih godina ispitivanja pustili na miru. Godine 1958. vratio se u Zagreb gdje je do svoje mirovine radio u poduzeću „Monter“. Mihovil Katanec je umro u Zagrebu 25. ožujka 1973. i pokopan je na groblju Mirogoj.

Zaključak

Sudbina Mihovila Kataneca primjer je sudbine mnogih drugih bačkih haeseso- vaca koji su stradavali pod vlašću monarhističke Jugoslavije, doživjeli razočaranje u NDH i na kraju završili u rukama komunističkih vlasti. Njegovo djelovanje u političkom organiziranju subotičke organizacije Hrvatske pučke stranke otkriva nove činjenice o dolasku hrvatskih intelektualaca u Bačku početkom 1920-ih godina. Paralelna aktivnost na političkom i kulturnom planu pokazuje da je vodeća hrvatska elita u Bačkoj u vrijeme monarhističke Jugoslavije znala pronaći modus društvenog djelovanja usprkos brojnim preprekama, zabranama i progonima koje su im priredile beogradske vlasti. Tijekom Drugoga svjetskog rata Katanec je u novostvorenoj Nezavisnoj Hrvatskoj Državi nastojao dati doprinos na području prosvjete i kulture, zalažući se za demokratske vrijednosti koje je branio tijekom čitavog života. Njegov odlazak u prijevremenu mirovinu već 1943. godine, kao i spašavanje nekih Židova, svjedoči takvo opredjeljenje. Na takav zaključak može se doći i na temelju činjenice da ga komunističke vlasti nisu osudile ni na kakvu kaznu. Početak komunističke vlasti značio je ujedno i kraj postojanja svakog političkog pluralizma. U takvim uvjetima i Mihovil Katanec je nastavio živjeti životom običnog građanina sve do svoje smrti. Sve do ponovnog uvođenja demokracije 1990-ih godina, o radu HSS-a u Bačkoj nije pisano gotovo ništa, kao da se radilo o zabranjenoj historiografskoj temi, pa je i djelatnost Mihovila Kataneca gotovo u potpunosti pala u zaborav. Ovaj rad pokušaj je poticanja na ponovno otkrivanje značaja koji je HSS imao u životu Bačkih Hrvata. Mihovil Katanec je u tome djelovanju sasvim sigurno imao istaknutu ulogu.

Izvori:

Pismo Tomislava Kataneca Ljudevitu Vujkoviću Lamiću 9. IV. 1997. (arhiva Ljudevita Vujkovića Lamića)

Pismo Tomislava Kataneca Ljudevitu Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997. (arhiva Ljudevita Vujkovića Lamića)

⁵⁹ Pismo T. Kataneca Lj. Vujkoviću Lamiću od 5. V. 1997.

Literatura:

- Korespondencija Stjepana Radića*. 1972. (ur. Bogdan Krizman), Zagreb, knj. 1.
- Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. 2004. (ur. Slaven Bačić), Knj. 2 (B-Baž), Subotica.
- Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. 2005. (ur. Slaven Bačić), Knj. 4 (Bu), Subotica.
- Leksikon podunavskih Hrvata – Bunjevaca i Šokaca*. 2006. (ur. Slaven Bačić), Knj. 6 (D), Subotica.
- Andrić, Josip. 1942. „Društvo bačkih Hrvata: njegov osnutak i dosadašnji rad“, *Klasje naših ravni*, god. IV, br. 1, travanj, Zagreb: 52-59.
- Bara, Mario. 2006. „Drugi narodni preporod bačkih Hrvata (1918.–1941.)“, Zagreb, (neobjavljeni rukopis – rektorova nagrada Sveučilišta u Zagrebu 2006.).
- Bara, Mario. 2006. „Somborska deklaracija i njezin značaj za bačke Hrvate“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 3: 779-793.
- Bara, Mario. 2007. „Đilasova komisija i sudbina bačkih Hrvata“, *Pro tempore*, Zagreb, god. 4., br. 4: 47-58.
- Bušić, Krešimir. 2005. „Odjeci uspostave Banovine u hrvatsko-bunjevačkoj javnosti“, *Društvena istraživanja*, Vol. 14, br. 4-5(78-79): 719-741.
- Čović, Marko i Kokić, Aleksa. 1939. *Bunjevci i Šokci*, Jeronimsko svjetlo, Zagreb.
- Engelsfeld, Neda. 1989. *Prvi parlament Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca – Privremeno narodno predstavništvo*, Zagreb.
- Horvat, Rudolf. 1942. *Hrvatska na mučilištu*, Zagreb.
- Jareb, Jere. 1960. *Pola stoljeća hrvatske politike 1895.-1945.*, Buenos Aires.
- Mačković, Stevan. 2005. „Proslava 250. obljetnice doseljavanja veće skupine Bunjevaca (1686.–1936.)“, *Hrvatska revija*, br. 3: 44-53.
- Matijević, Zlatko. 1998. *Slom politike katoličkog jugoslavenstva*, Zagreb.
- Sekulić, Ante. 1994. „Radićevci u životu bačkih Hrvata od 1918. do 1920.“, *Hrvatski iseljenički zbornik*: 158-167.
- Skenderović, Robert. 2004. „Blaško Rajić i Hrvatska seljačka stranka – različiti koncepti nacionalnog identiteta bačkih Hrvata“, *Dijalog povjesničara-istoričara* 8, Zagreb: 153-172.
- Skenderović, Robert. 2005. „Hrvatska seljačka stranka u Bačkoj 1918.–1941.“, *Hrvatska revija*, br. 3: 54-60.
- Skenderović, Robert. 2006. „Bunjevačko-šokačka stranaka 1920. – 1926.“, *Časopis za suvremenu povijest*, god. 38, br. 3: 795-816.
- Stantić, Ivan. 1992. „Dr. Mihovil Katanec – život i rad“, *Subotička Danica – kalendar za 1993.*, Subotica: 121-124.
- Temunović, Josip. 2002. *Subotička matica*, Subotica.
- Vaš, Geza i Grlica, Mirko. 1990. „Subotičko višestranačje 1919.–1929.“, *Pro Memoria*, br. 9, 20. X., Subotica: 2-4.

Summary

Mihovil Katanec (1893-1976) – the destiny of one member of HSS (The Croatian Peasant Party) in Bachka

Mihovil Katanec was one of the main figures in social and political life of Croats in Bachka between the two world wars. From the very beginning, he was actively involved in the operation of HSS in Bachka, and until the collapse of the Yugoslav monarchy in 1941 he was one of the most prominent members of HSS in Bachka. Katanec made a significant contribution to culture by conducting the Croatian singing society „Neven“. His personal connections with institutions and individuals in the Croatian cultural and political life enabled a stronger connection between Croats from Bachka and the motherland. After the Hungarian occupation of Bachka in 1941, Katanec went to the newly created Independent State of Croatia (NDH), where he connected with other Croatian refugees from Bachka. During the existence of NDH, Katanec held the high office of the Director General of the Ministry of National Education; however, he was retired due to the disagreements with the Ustasha movement. After the war an investigation was carried out against him. Although communist authorities failed to find anything incriminating they still persecuted and harassed him as a politically incorrect person until his death.

Keywords: Mihovil Katanec, Bunjevci-Shokci party, The Croatian Peasant Party, Bachka, The Society of Croats from Bachka

Ilustracije uz ovaj tekst su iz privatne arhive Ljudevita Vujkovića Lamića Moce. Zahvaljujemo na njihovom ustupanju.